

KANCELARIA SENATU

BIURO KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ

BKS/DPK/134/29830/14 WW

BKS/DPK/134/29831/14 WW

Warszawa, dnia 7 lipca 2014 r.

Pe-13/14

Nr: 29830 i 29831	Data wpływu 31 marca i 1 kwietnia 2014 r.
	Data sporządzenia informacji o petycji 7 lipca 2014 r.

ODSZKODOWANIA

TEMAT

**ZADOŚĆUCZYNIENIE BYŁYM ŻOŁNIERZOM
ZA PRZEDŁUŻONĄ ZASADNICZĄ SŁUŻBĘ WOJSKOWĄ
W STANIE WOJENNYM**

WNOSZĄCY PETYCJE: petycje indywidualne

Józef R. i Andrzej B.

PRZEDMIOT PETYCJI:

Podjąć inicjatywę ustawodawczą w celu przyznania zadośćuczynienia byłym żołnierzom za przedłużony okres zasadniczej służby wojskowej w stanie wojennym.

UZASADNIENIE WNOSZĄCYCH PETYCJE:

Autorzy petycji wystąpili do Senatu o uznanie byłych żołnierzy, którym przedłużono okres odbywania zasadniczej służby wojskowej na mocy dekretu o stanie wojennym, za poszkodowanych i przyznanie z tego tytułu zadośćuczynienia za wyrządzone krzywdy.

Wnoszący petycję swój postulat uzasadniają tym, że Trybunał Konstytucyjny analizując dekret o stanie wojennym w sprawie sygn. akt K 35/08 orzekł, że jest on niezgodny z Konstytucją RP. W związku z przywołanym orzeczeniem osoby których dotknęły represyjne przepisy dekretu mogą ubiegać się o odszkodowania.

W opinii autorów petycji żołnierze w czasie stanu wojennego odbywali zasadniczą służbę wojskową w trudnych okolicznościach i jako osoby poszkodowane nie otrzymali za doznane krzywdy żadnej rekompensaty. Natomiast osoby internowane przebywały w znacznie lepszych warunkach, a obecnie otrzymują wysokie odszkodowania „w odróżnieniu od byłych żołnierzy, którym się nic nie należy”.

Jak podają autorzy petycji do zasadniczej służby wojskowej zostali wcieleni pod koniec października 1979 r. W październiku 1981 r. służbę tę przedłużono im o dwa miesiące, a w grudniu 1981 r. – na podstawie dekretu o stanie wojennym – na czas nieokreślony.

STAN PRAWNY:

W obowiązującym prawie brak jest regulacji dających podstawę do wypłaty odszkodowań żołnierzom, których służba wojskowa została wydłużona w związku ze stanem wojennym.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego w sprawie niezgodności dekretu o stanie wojennym z Konstytucją RP (*sygn. akt K 35/08 – vide Działania Powiązane petycji*) stworzył możliwość do wznowienia postępowań, w których zastosowanie miały przepisy tego dekretu.

Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.) w art. 190 ust. 4 stanowi, że orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności z Konstytucją, umową międzynarodową lub z ustawą aktu normatywnego, na podstawie którego zostało wydane prawomocne orzeczenie sądowe, ostateczna decyzja administracyjna lub rozstrzygnięcie w innych sprawach, stanowi podstawę do wznowienia postępowania, uchylenia

decyzji lub innego rozstrzygnięcia na zasadach i w trybie określonych w przepisach właściwych dla danego postępowania.

Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 2014 r., poz. 101 ze zm.) w art. 401¹ stanowi: można żądać wznowienia postępowania w wypadku, gdy Trybunał Konstytucyjny orzekł o niezgodności aktu normatywnego z Konstytucją.

Dochodzenie roszczeń odszkodowawczych przez osoby poszkodowane może odbywać się w drodze powództwa cywilnego. **Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny** (Dz. U. z 2014 r. poz. 121) w art. 361 stanowi, że zobowiązany do odszkodowania ponosi odpowiedzialność tylko za normalne następstwa działania lub zaniechania, z którego szkoda wynikła. W powyższych granicach, w braku odmiennego przepisu ustawy lub postanowienia umowy, naprawienie szkody obejmuje straty, które poszkodowany poniósł, oraz korzyści, które mógłby osiągnąć, gdyby mu szkody nie wyrządzono.

PRACE LEGISLACYJNE:

Brak

DZIAŁANIA POWIĄZANE:

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej w uchwale z dnia 1 lutego 1992 r. w sprawie uznania decyzji o wprowadzeniu stanu wojennego za nielegalną oraz powołania Komisji Nadzwyczajnej (M. P. Nr 5, poz. 23) stwierdził, że decyzja o wprowadzeniu stanu wojennego 13 grudnia 1981 r. była nielegalna.

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej w uchwale z dnia 15 grudnia 1995 r. w sprawie uczczenia ofiar stanu wojennego (M. P. Nr 67, poz. 753) potępił sprawców stanu wojennego i uznał ich działania za nielegalne.

Trybunał Konstytucyjny na wniosek Rzecznika Prawa Obywatelskich badał konstytucyjność pięciu aktów prawnych dotyczących stanu wojennego i 16 marca 2011 r. wydał wyrok (sygn. akt K 35/08) w którym orzekł m.in. że:

- dekret z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym jest niezgodny z art. 7 Konstytucji RP w związku z art. 31 ust. 1 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalonej przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. oraz z art. 15 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, otwartego do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r.,
- umorzył postępowanie w zakresie badania zgodności uchwały Rady Państwa z dnia 12 grudnia 1981 r. w sprawie wprowadzenia stanu wojennego ze względu na bezpieczeństwo państwa z art. 7 Konstytucji RP w związku z art. 8 ust. 2 i 3 oraz art. 31 ust. 1 Konstytucji PRL

ze względu na niedopuszczalność wydania wyroku.

Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyroku stwierdził m.in., że dekret o stanie wojennym zawierał przepisy materialnoprawne ustanawiające ograniczenia konstytucyjnych wolności i praw jednostki. Przepisy te przewidywały bardzo daleko idącą ingerencję w sferę tych praw. Dobitym przejawem tej ingerencji był art. 4 ust. 1 dekretu o stanie wojennym, który zawieszał lub ograniczał podstawowe prawa obywateli określone w Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i innych ustawach oraz umowach międzynarodowych, których Polska Rzeczpospolita Ludowa była stroną.

Trybunał stanął na stanowisku, że obowiązek poszanowania i ochrony godności człowieka jest związany z realizacją zasad demokratycznego państwa prawnego, w tym z realizacją zasady legalności działania władzy publicznej. Warunkiem poszanowania i ochrony godności człowieka przez organy władzy publicznej jest przestrzeganie obowiązujących norm prawnych, ustanowionych w prawidłowy sposób. Tak więc narusza zasadę godności człowieka stosowanie norm prawa represyjnego z prawodawstwa okresu stanu wojennego.

Trybunał stwierdził też, że orzeczenie otworzy drogę sądową dochodzenia swoich praw osobom, które nie mają takich możliwości na gruncie dotychczas obowiązujących regulacji. Zainteresowani będą mogli w szczególności żądać wznowienia postępowania karnego.

Mimo wątpliwości co do swojej kognicji Trybunał Konstytucyjny podjął badanie uchwały o wprowadzeniu stanu wojennego. Trybunał stwierdził, że uchwała ta nie mieści się w zakresie konstytucyjnego pojęcia „przepisów prawa wydawanych przez centralne organy państwowe”. Jednakże postępowanie w sprawie uchwały o wprowadzeniu stanu wojennego podległo umorzeniu wobec niedopuszczalności wydania orzeczenia.

W ocenie Trybunału, wprowadzenie stanu wojennego (§ 1 uchwały) powinno być klasyfikowane jako akt stosowania prawa. Uchwała o wprowadzeniu stanu wojennego nie ustanawiała nowych norm prawnych, ale była zdarzeniem przesądzającym o tym, że znajdują zastosowanie normy prawne przewidziane na wypadek takiego stanu. Nadto § 2 uchwały nie ustanawiał nowych norm prawnych, lecz przesądzał o stosowaniu regulacji z art. 237 ustawy o powszechnym obowiązku obrony PRL.

Sąd Okręgowy w Warszawie VIII Wydział Karny rozpatrywał sprawę Członka Rady Państwa Emila Kołodzieja (sygn. akt VIII K 297/08), po analizie prawodawstwa stanu wojennego 12 października 2011 r. został wydany wyrok.

Emil Kołodziej oskarżony był o to, że 13 grudnia 1981 r. będąc funkcjonariuszem państwa komunistycznego, członkiem Rady Państwa, przekroczył przysługujące mu

uprawnienia w ten sposób, że wspólnie z pozostałymi Członkami Rady Państwa uchwalił wbrew art. 31 ust. 1 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 r. dekrety z dnia 12 grudnia 1981 r. „o stanie wojennym”, „o przekazaniu do właściwości sądów wojskowych spraw o niektóre przestępstwa oraz o zmianie ustroju sądów wojskowych i wojskowych jednostek organizacyjnych Prokuratury Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w czasie obowiązywania stanu wojennego”, „o postępowaniach szczególnych w sprawach o przestępstwa i wykroczenia w czasie obowiązywania stanu wojennego”, „o przebaczeniu i puszczaniu w niepamięć niektórych przestępstw i wykroczeń” oraz podjął uchwałę z dnia 12 grudnia 1981 r. „w sprawie wprowadzenia stanu wojennego ze względu na bezpieczeństwo państwa” czym działał na szkodę interesu publicznego i prywatnego poprzez ograniczenie praw konstytucyjnych, a w szczególności ustanowienie podstaw do pozbawiania i ograniczenia wolności obywateli polskich - to jest o przestępstwo z art. 231 § 1 kk w zw. z art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej - Komisji Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu. Postępowanie karne przeciwko oskarżonemu umorzono na podstawie art. 414 § 1 kpk w zw. z art. 17 § 1 pkt 6 kpk (z uwagi na przedawnienie karalności).

W uzasadnieniu wyroku sąd zauważył m.in., że uchwalenie przez Radę Państwa dekretów z mocą ustawy w toku jesienno-zimowej sesji Sejmu PRL VIII kadencji było sprzeczne z zapisami Konstytucji PRL, która w art. 31 ust. 1 ustanawiała ścisłe relacje między możliwością podejmowania przez Radę Państwa dekretów z mocą ustawy a działaniami Sejmu. Natomiast - według postanowień Konstytucji PRL wprowadzenie stanu wojennego stanowiło wyłączną kompetencję Rady Państwa. Trwanie sesji Sejmu nie stanowiło więc zgodnie z zapisami Konstytucji warunku wyłączającego możliwość podjęcia przez Radę Państwa uchwały o stanie wojennym.

Sąd Okręgowy przede wszystkim podkreślił, że zgodnie z preambułą, tłumaczącą przesłanki działania Rady Państwa uchwalającej stan wojenny, podstawą prawną tego działania był dekret o stanie wojennym przyjęty wbrew zapisom Konstytucji PRL. Jeśli więc oba powyższe dokumenty były z woli organu uchwalającego tak ściśle powiązane, że uchwała w sprawie wprowadzenia stanu wojennego ze względu na bezpieczeństwo państwa wynikała z dekretu o stanie wojennym, nie ulega wątpliwości sądu, że koniecznym jest sformułowanie jednolitej oceny działań osób, uczestniczących w stanowieniu obu tych aktów prawnych. Chodziło bowiem o stworzenie prawnego pola działania dla organów realizujących stan wojenny w Polsce.

Do Sejmu RP VI kadencji wpłynęła **interpelacja poselska** (nr 24413 z 6 października 2011 r.) w sprawie zadośćuczynienia dla żołnierzy odbywających wydłużoną służbę wojskową podczas stanu wojennego, która była adresowana do ministra obrony narodowej.

W odpowiedzi resort obrony poinformował, że wydłużenie czasu służby wojskowej dla obywateli Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w stanie wojennym odbyło się na podstawie uchwały Rady Państwa z dnia 12 grudnia 1981 r. w sprawie wprowadzenia stanu wojennego ze względu na bezpieczeństwo państwa oraz uchwały Rady Państwa z dnia 23 stycznia 1982 r. w sprawie stosowania przepisów w zakresie obowiązku służby wojskowej w czasie obowiązywania stanu wojennego, wydanej na mocy art. 237 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Obecnie resort nie znajduje podstaw prawnych do udzielania rekompensat dla żołnierzy z tytułu wydłużenia im służby wojskowej w czasie obowiązywania stanu wojennego.

INFORMACJE DODATKOWE:

Rada Ministrów 16 października 1981 r. podjęła decyzję o wydłużeniu o dwa miesiące służby wojskowej żołnierzom mającym odejść do rezerwy. Było to celowe działanie władz, które uzasadniały koniecznością wykorzystania żołnierzy do pomocy gospodarce narodowej, w istocie chodziło o zatrzymanie w jednostkach żołnierzy, którzy bezpośrednio nie uczestniczyli w działaniach „Solidarności”. Byli oni uważani za bardziej lojalnych od nowych poborowych. Przedłużenie służby wojskowej o dwa miesiące w dużej mierze wpłynęło na ustalenie ostatecznego terminu wprowadzenia stanu wojennego na połowę grudnia 1981 r.¹

W dniu 15 grudnia 1981 r. mijał dwumiesięczny okres na jaki przedłużono służbę wojskową 46 tysiącom żołnierzy „starego rocznika”. Dalsze przedłużanie służby było możliwe tylko pod warunkiem, że kraj znajdzie się w stanie wojny. Nowym poborowym władza nie ufała nie tyle, że zdecydowała o wstrzymaniu jesiennego poboru (wcielono do armii tylko około 17 tysięcy osób). Zwolnienie do cywila przeszkolonych żołnierzy zmniejszyło by ich liczebność, więc władza nie mogła do takiej sytuacji dopuścić. Był to jeden z wielu czynników decydujących o wprowadzeniu stanu wojennego w nocy z 12 na 13 grudnia 1981 r.²

Dekret z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym (Dz. U. Nr 29 poz. 154) w art. 1 ust. 2 stanowił, że stan wojenny na całym terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej

¹ Wojciech Polak, *Stan wojenny- pierwsze dni*, str. 80.

² Andrzej Paczkowski, *Wojna polsko - jaruzelska, Stan wojenny w Polsce 13 XII 1981 – 22 VII 1983*, str. 24.

wprowadza się ze względu na obronność państwa w razie niebezpieczeństwa naruszenia suwerenności i niepodległości Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej albo ze względu na bezpieczeństwo państwa w razie poważnego narażenia lub naruszenia spokoju, ładu i porządku publicznego w kraju.

Zgodnie z art. 4 ust. 2 dekretu wprowadzenie stanu wojennego powodowało również obowiązek wykonywania przez obywateli polskich powszechnego obowiązku obrony, określonego w ustawie o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, stosownie do postanowień uchwały Rady Państwa w sprawie wprowadzenia stanu wojennego.

Dekret w art. 5 ust. 1 stanowił, że wprowadzenie stanu wojennego wywołuje w czasie jego obowiązywania skutki określone w dekrete i innych przepisach ustawowych dotyczących stanu wojennego w stosunku do wszystkich obywateli polskich, przebywających w granicach jednostek podziału administracyjnego państwa, w których wprowadzony został stan wojenny, oraz ich mienia położonego w tych granicach.

Uchwała Rady Państwa z dnia 12 grudnia 1981 r. w sprawie wprowadzenia stanu wojennego ze względu na bezpieczeństwo państwa (Dz. U. Nr 29, poz. 155, ze zm.), w preambule stanowiła, że stan wojenny wprowadza się z uwagi na zagrożenie żywotnych interesów państwa i narodu, w celu przeciwdziałania dalszemu upadkowi dyscypliny społecznej oraz stworzenia warunków skutecznej ochrony spokoju, ładu i porządku publicznego, a także zapewnienia ścisłego przestrzegania przepisów prawa i poszanowania zasad współżycia społecznego, na podstawie art. 33 ust. 2 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz w związku z art. 1 ust. 2 dekretu z dnia 12 grudnia 1981 r. o stanie wojennym i art. 237 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Uchwała Rady Państwa z 12 grudnia 1981 r. wywołała następujące skutki:

1. Z dniem 13 grudnia 1981 r. wprowadzony został stan wojenny ze względu na bezpieczeństwo państwa na całym terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

2. W czasie obowiązywania stanu wojennego zastosowanie miały obowiązujące w czasie wojny przepisy ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (Dz. U. z 1979 r. Nr 18, poz. 111).

Przywołana ustawa o powszechnym obowiązku obrony w art. 237 stanowiła, że w czasie obowiązywania stanu wojennego stosuje się w zakresie obowiązku służby wojskowej, służby w obronie cywilnej i służby w jednostkach zmilitaryzowanych oraz świadczeń na rzecz obrony przepisy obowiązujące w czasie wojny, jeżeli Rada Państwa wprowadzając stan

wojenny nie postanowi inaczej. Rada Państwa podjęła uchwałę z dnia 23 stycznia 1982 r. w sprawie stosowania przepisów w zakresie obowiązku służby wojskowej w czasie obowiązywania stanu wojennego (Dz. U. Nr 3 poz. 20) na podstawie art. 237.

Dnia 25 stycznia 1982 r. Sejm uchwalił ustawę o szczególnej regulacji prawnej w okresie stanu wojennego (Dz. U. Nr 3, poz. 18), którą zatwierdził dekrety Rady Państwa z dnia 12 grudnia 1981 r.

W preambule ustawy Sejm uznał, że wprowadzenie przez Radę Państwa (na mocy art. 33 ust. 2 Konstytucji PRL) uchwałą z dnia 12 grudnia 1981 r. stanu wojennego było niezbędne ze względu na zagrożenie żywotnych interesów narodu i państwa. Podjęcie nadzwyczajnych środków prawnych nie przewidzianych w dotychczasowych ustawach miało na celu przeciwdziałanie dezorganizacji życia społeczno-gospodarczego i zapewnienie sprawnego funkcjonowania organów państwowych, a także stworzenie warunków skutecznej ochrony suwerenności i niepodległości Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Stan wojenny zawieszono uchwałą Rady Państwa z dnia 19 grudnia 1982 r. w sprawie zawieszenia stanu wojennego (Dz. U. Nr 42, poz. 275). Uchwałą Rady Państwa z dnia 20 lipca 1983 r. w sprawie zniesienia stanu wojennego (Dz. U. Nr 39, poz. 178) z dniem 22 lipca 1983 r. na całym terytorium Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej został zniesiony stan wojenny.

REKOMENDACJE BIURA:

Trybunał Konstytucyjny analizując prawodawstwo dotyczące wprowadzenia stanu wojennego ustalił, że orzekanie w sprawie dekretów stanu wojennego było konieczne ze względu na ochronę konstytucyjnych wolności i praw. W ocenie Trybunału wielu spośród tych praw i wolności nie da się przywrócić, a ich naruszeń wynagrodzić. Trybunał uznał jednak, że orzeczenie w tej sprawie jest doniosłe dla ugruntowywania rządów prawa i – bez względu na jego ograniczone skutki bezpośrednie – służy zachowaniu zasady zaufania obywateli do państwa i jego instytucji.

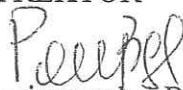
Analizując wniosek petycji warto zauważyć, że akty normatywne będące podstawą wprowadzenia stanu wojennego ograniczały prawa konstytucyjne obywateli i naruszały ich prawa i wolności. Powodowały też szkody i krzywdy, niemające charakteru represji za działalność polityczną, które w wielu przypadkach nie zostały do dziś wyrównane. Jednak podkreślić trzeba, że środki na odszkodowanie za poniesioną szkodę lub zadośćuczynienie za doznaną krzywdę będą generowały wydatki z budżetu państwa.

W ocenie Biura o uwzględnieniu postulatu petycji powinien wypowiedzieć się resort merytorycznie zajmujący się problematyką służby wojskowej. Z tych też względów ewentualne prace nad petycją powinny zostać poprzedzone konsultacjami z Ministerstwem Obrony Narodowej.

OPRACOWAŁA

Wanda Wójtowicz

DYREKTOR

Anna Pomianowska-Bąk